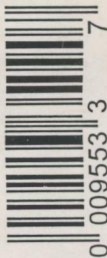

443146.

STAVBA

PK-2

V. N. KARAZINE KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

у бібліотеку
Харківського університету

к. факт. шк. -

Прага, 10 березня 1958.

XXVI/4 1957

Недрукований досі вірш Петра Гулака-Артемовського

Корній Заклинський (Прага)

Цю пам'ятку, твір одного з піонерів відродженої української літератури, найшов я у Празі. У «Památník»-у «národního psemnictví» на Страгові, поміж рукописним листуванням Франтішка Ладислава Челяковського, є теж лист Ізмаїла Срезневського з дня 17 квітня 1840 р., де він переписав для Челяковського вірш Гулака-Артемовського, складений 17 березня 1819 року.

Яка була доля цього вірша? Взяв його з собою з Харкова Срезневський, вибираючись на студії слов'янських мов до західних і південних слов'ян (крім Болгарії). Тут треба точно з'ясувати причини, чому вірш післав Срезневський саме Челяковському і в яких обставинах.

Срезневський був у Харкові ентузіастичним збирачем і видавцем українських народних пісень — почасти оригінальних, почасти підроблених в добрій інтенції —, давніх літературних пам'яток, та творів відродженої української літератури. «Žil tedy v Charkově — пише про нього проф. Jiří Horák у своїй молодечій праці — v témž ideovém ovzduší, jímž byl tehdy prosycen slovanský západ a jih, v ovzduší romantického kultu svérázné lidové poesie a poněvadž sám bděl nad prvními nejistými kroky samostatné literatury maloruské, přinášel si živý zájem pro obdobné snahy u nás a u jižních Slovanů.»¹⁾

Жива письменницька діяльність Срезневського — родом росіянина — головно його писання про Україну, зробили його відомим в Росії, та допомогли йому, професорові-ад'юнктові статистики в харківському університеті, при виборі кандидатів на мовні студії до західнослов'янських

¹⁾ Jiří Horák, *Z dopisů I. I. Sreznevského a P. J. Preise*. Zvl. otisk z výr. zprávy českého gymnasia na Král. Vinohradech, 1913, na 4. — Із висловлених тут тверджень не можна згодитися на авторове перецінювання впливу «української школи» в польським письменстві на початок відродження „maloruské literatury v Haliči a jižní Rusi“ (ст. 4), та ще на те, що Срезневський познайомився із польським романтизмом „posléze prostřednictvím haličsko-ruských literátů nebo snad charkovských Poláků“ (ст. 4), бо вже від 4 грудня 1818 р. був лектором польської мови при харківському університеті хороший знавець польської літератури, Петро Гулак-Артемовський, про якого саме у цій статті йде мова. А Гулака-Артемовського назвав Срезневський — поряд із Вацлавом Ганкою — «первым своим руководителем в изучении славянских древностей и наречий». (Дивись: П. Гулак-Артемовський, *Твори*. Редакція, вступна стаття та примітки І. Айзенштока. Держвид Харків 1927, 344; а також, *Письма к Вячеславу Ганке из славянских земель*, издал В. А. Францев, Еаршаза 1905, 1054.

59 64

країн. Перебуваючи на чеській землі,²⁾ Срезневський, як видно, обзнайомлював чеських науковців і письменників також з Україною. В листі до матері з Праги, 16 березня 1840 р. він пише: «С Ганкой разговариваем по русски; с Каубком по малороссийски».³⁾ У письмі з дня 27 (15) квітня (апріля) з Праги Срезневський просить через матір «Амброзия Лук. и Николая Ив. прислать все, что маут печатнаго малороссийскаго ... Малороссия тут вовсе неизвестна».⁴⁾

Дня 4 травня уявляє собі Срезневський, також у листі до матері, як весело він проводив би час у Празі з приятелем Амбросієм Лук. (Метлинським): «Только с условием: не забыть ничего малороссийскаго, до которого у меня Челябинский большой охотник».⁵⁾

Тут уже Срезневський говорить про Челябинського та його заінтересованість Україною. Із цих слів Срезневського можна мати враження, що це Срезневський зацікавив Челябинського українською літературою. Однак ми маємо досить доказів українофільства Челябинського з давніших років.

Студіюючи народні пісні й письменство всіх слов'янських народів і одержавши рукописну збірку українських пісень Гошовського, яку прислав Бандтке Добровському,⁶⁾ Челябинський ще в 1822 році надрукував у першому томі своїх «Слов'янських народних пісень», п'ять українських співанок, додаючи до них чеський переклад; у другому і третьому томі своєї збірки він знову помістив по п'ять українських народних пісень, знову з чеським перекладом⁷⁾. Потім він часто виявляв своє прихильне відношення до українців. Коли Петро Кеппен задумав через рос. Академію Наук запросити Челябинського і Ганку (первісно також Шафарика й Палацького) на професорів слов'янських мов у Росію, та притім висловив побажання, щоб оба кандидати по дорозі відвідали для мовних студій Закарпатську Україну, Челябинський у листі до Петра Кеппена з дня 1 березня 1830 на це дуже радо згодився, із виразом щирої симпатії для українського народу.⁸⁾

²⁾ Від 16. II. до 15. VI. 1840, від 28. VI. до 19. VII. 1840 і від 7. XI. 1840 до 15. I. 1841. (Дивись: Изм. Ив. Срезневский, Путевыя письма из славянских земель, СПб 1895).

³⁾ Там-таки, на стор. 88. Професор чеської мови й літератури у празькому університеті, Ян Православ Коубек, перебував раніше в Галичині від 1831 до 1837 р.

⁴⁾ Там-таки, на стор. 86. Амбросій Лук., це український поет-романтик Амбросій Метлинський, професор харківського університету; Николай Ив., це Микола Костомаров, український поет і історик; оба були приятелями родини Срезневських.

⁵⁾ Путевыя письма, 88.

⁶⁾ V. A. Francev, Maloruské národní písně v pozůstalosti J. Dobrovského, Národopisný Věstník, 16 (1923) 37.

⁷⁾ Slovanské národní písně sebrané Frant. Ladisl. Čelakovským, I, 1822, 155—163; II, 1825, 112—120; III, 1827, 138—149.

⁸⁾ „In Betreff ihres Vorschlags, eine zu diesem Zwecke führende Bereisung der rusniakischen Gegenden vorzunehmen, kam es mir vor, als wenn Sie diesen Gedanken in meiner Seele gelesen hätten, da Sie mir die Ausführung derselben zugedacht haben.

В 1834 році Челяковський був кандидатом на кустода університетської бібліотеки у Львові.⁹⁾

Українськими виданнями інтересувався Челяковський, як видно з його листу із Вратіслава до Вацлава Станека з дня 24 травня 1846 р., де він просить Станека купити для нього нову українську книжку.¹⁰⁾

Під час побуту у Празі Срезневський учився у Челяковського слов'янських мов¹¹⁾ і мав нагоду часто його відвідувати. На спомин Срезневському написав Челяковський пам'ятний листок із прощальним віршем:

Izm. Iv. S reznevskému.

Buď zdrav a šťasten, Ukrajinský družě!
A sudbau li na konci života
Kdy v trnínách Tvůj krok se zamotá,
Vykvette z nich vždy Tobě vonné růže.

V Praze 21. Dubna 1840.

Fr. L. Čelakovský.¹²⁾

Як же було в Челяковського з перекладами української поезії, що ввійшли до його «Малоруської антології» з 1842 р.? Ще в 1833 році надрукував він переклад пісні «Ой мати, мати, серце не зважає», із Наталки Полтавки Котляревського.¹³⁾ При стрічі у Празі міг Срезневський Челяковському теж доставляти матеріал з української поезії. І виходить, що саме для цього передав йому Срезневський під час свого перебування у Празі рукописний вірш Петра Гулака-Артемовського.

Цей вірш залишився досі недрукованим. Челяковський його не використав; він же любувався романтичними темами, зближеними до народної творчості. З української поезії він вибрав для перекладу окрім згаданої пісні з «Наталки Полтавки Котляревського (1833), три ліричні вірші Амбросія Метлинського, чотири вірші Костомарова, один Льва Боровиковського, один Маркіяна Шашкевича, та додатково один Опа-

Dieser nach dem russischen zunächst am meisten ausgebreitete slav. Volksstamm ist in der That einer vorzüglichen Beachtung werth und Nachforschungen über seine Sprache etc. sind an Ort und Stelle...“ (Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského, vydal Frant. Bílý, II, 163. Čelakovský Köppenovi).

⁹⁾ Там-таки II, 340.

¹⁰⁾ „Opatř mi Holovackého Věnok Rusínám ve Vídni vyšlý, viz Česká Věla, str. 144.“ (ČSM 1872, 39: Dopisy Čelakovského a Václava Staňka).

¹¹⁾ „В Праге выучал чешский язык у Шумавского, другие славянские языки под руководством Челяковского, пользуясь советами и указаниями Шафарика и Ганки...“ (Измаил Иванович Срезневский, Краткий биографический очерк, СПб 1913. Ім'я автора не зазначене).

¹²⁾ Описание выставки в память столетия со дня рождения И. И. Срезневского. СПб 1913, 16. Автор (Францев) не зазначений. Вірш передрукований звідсіля у четвертому виданні (найновішому) творів Челяковського (Básnické spisy, k vydání připravil Karel Dvořák, Praha 1950).

¹³⁾ ČSM 1833, 369.

наша Шпигоцького.¹⁴⁾ А тут дістає Гулаковий рукописний вірш, написаний бурлескним стилем, дуже реалістичний; в ньому похвала п'янству, з революційним закінченням, яке ніяк не перейшло би було через тодішню австрійську Меттерніхівську цензуру.

Також видавці кореспонденції Челяковського не надрукували цього листа Срезневського до Челяковського.¹⁵⁾

Текст листа подаю давнім правописом, з характерними Гулаковими знаками: й, і (и, і з дашком), та з поясненнями Срезневського: Strahov P 18 J 46 Srezněvskij, Izmail Ivanovič Čelakovskému Fr. L. 17. IV. 1840 (1 dvojl.) Gulak Kudrjumovu, přepis Srezněvského.

Цѣлую Васъ сердечно, любезнѣйшій Алексѣй Емельяновичъ!*)

У меня сейчас почти былъ Евграфъ Матѣевичъ.**) Онъ мнѣ намекулъ что-то объ Алексѣѣ. Я къ святцамъ; — и вижу что въ самомъ дѣлѣ васъ надобно поздравить. Но горе мнѣ! Не могу лично исполнить столь пріятный для меня долгъ: Четыре недѣли прошло уже, какъ жестокая болѣзнь приковала меня къ постели.

Здоровъ бувъ зъ празникомъ, мій любый Олексію!
Сказавъ бы віршъ тобі, та далейби не вмію.
Нехай святиться твій, Олексю, сей денѣкъ;
Пій на здоров'ячко горілку та медокъ.
Що випьєшь, то твоє. Пій поти, поки пьється!
Ось бачъ — мені и льють, та ба! уже не пьється!
Уже одъ знахорівъ я выпивъ не одну...
Допивсь, — що пєсь коли й ногою вже дригну!
Я хочу въ шинкѣ, — вони-жъ до якійсь шлють аптеки.
Уже и зъ ліжка я неразъ чухравъ навтеки;
Такъ що-жъ! Піймаюсь — бра! простягнуть и припруть
Рознімуть зубы ще — и ліки въ горло льють.
Бодай не брататься, Олексю, зъ знахорями!
Пій лучче замійсть лікъ — горілку зъ парубками.

¹⁴⁾ *Sebrané spisy F. L. Čelakovského, svazek II. Spisů básnických knihy šestery, řada II, VI. Anthologie. Nákladem Jana Laichtera v Praze 1916, 262—280.*

¹⁵⁾ Дослідників міг відстрашити жахливий почерк Срезневського; я мав досить труду з перечитуванням цього рукопису, і користувався притім допомогою науковців в професорських колах: д-ра Леонтія Копецького, д-ра Івана Панькевича та д-ра Ореста Зілінського; за це складаю їм велику подяку, як також керівництву Страговського «Літературного архіву» за уможливлення праці.

*) Кудрюмовъ, громадянській чиновникъ, чоловікъ довольно образованный, благий и любивший угощать у себя литераторовъ.

**) Филомафичкій, Магістръ, Издатель Украинскаго Вѣстника, потомъ Профессоръ Харьковскаго Университета. Онъ вышелъ или лучше сказать выведенъ изъ простаго звання моимъ отцомъ, у котораго былъ писцомъ. Въ дорогѣ изъ Ярославля въ Харьковъ онъ былъ моимъ нянькою, потомъ учителемъ. Я обязанъ ему не менѣ, какъ и отцу моему.

Що бъ ты не знавъ, щѣ то на свѣтѣ е гостецъ,
Що бъ був здоровый ты якъ Кіевскій чернець,
Що бъ до тебе нїщо лихее не пристало,
Що бъ нудненько тобѣ зъ похмїлья не бувало,
Що бъ не торкнулися до тебе чиряки,
Нї волосъ, нї лишай, нї струпъ, нї болячки,
Що бъ ты нї соняшницъ, нї кашлю не боявся,
И що бъ ты зъ трясцою нїколи не стрїчався;
Що бъ ворогъ не ступивъ у тебе на порїгъ,
И не судивъ тебе изъївши твѣй пирїгъ;
Що бъ ты парубковавъ и добре налазївся,
Та ще й щобъ не старымъ зъ кимъ добрымъ оженився.
Тымъ часомъ пїй, поки горїлка въ плящї е.
Божъ въ свѣтѣ, куди глянь, то все що-небудь пье.
Земля пье зъ неба дощъ, а землю небо смокче;
Пшениця й блекота, все пить на свѣтѣ хоче;
Травиця и квїтки холодну росу пьютъ,
А бджолы изъ квїтокъ медокъ солодкїй сцутъ;
Мужикъ горїлку пье, — та й панъ — же не гуляє,
Бо кровь мужицьку вїнъ лежить да попивае.

Честь имѣю быть съ истиннымъ почтеніемъ и совершенною преданностію
вашимъ покорнѣйшимъ слугою.

Петръ Артемовскій Гулакъ***)

17го Марта 1819 года.

Прага 1840. Апр. 17.

Вірш цей є гумористичним посланням поета приятелєві Олексієві Емельяновичу Кудрюмову в день ім'янин; написаний 17 березня 1819 року. Поет був хворий уже чотири тижні. Зрозуміти тодішній настрій поета та його сміх крізь сльози допоможе нам примітка редакції харківського «Українського Вестника» з того ж 1819 року в 10 числі, додана до віршованої байки Гулака-Артемовського «Тюхтїй і чванько», про автора байки: «Находясь почти безперерывно и давно уже в болезненном состоянии, он борется с желанием заниматься любимым своим предметом, литературою, и с трудностью удовлетворить желанию своему совер-

***)) Артемовскій Гулакъ — изъ духовнаго званія. Учился сначала въ Кіевѣ, въ Академіи, потомъ самоучкою въ домѣ какого-то Польскаго помѣщика у котораго училъ дѣтей. Тутъ выучился по Польски и по Французски. Потомъ прїѣхалъ въ Харьковъ въ Университетъ, былъ студентомъ, магистромъ — наконецъ сталъ профессоромъ. Я былъ лѣтъ трехъ-четырехъ, когда онъ сухой и блідный какъ смерть ходилъ съ нами, т. е. съ отцомъ и со мною на кладбище — любимое мѣсто гулянки нашего отца. Онъ мнѣ угождалъ, но я, терпѣть его не могъ. — Характеръ его до сихъ поръ остался тотже. — Жаль, что этотже характеръ виною и тому, что онъ мало пишетъ по Малороссійски и губить свой прекрасный талантъ.

Срезневскій.

шенно. Большую часть сочинений своих, напечатанных и находящихся еще в рукописях, написал он, не вставая с болезненного ложа. При всем том всякий, подобно мне его знающий, сказать об нем может:

«Он плачет для себя, он для других смеется;
И в шутках и в слезах — все тот-же остается». ¹⁶⁾

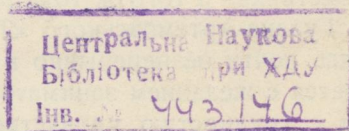
Вірш великого знавця народної мови Гулака-Артемовського, з чітким ритмом, живий і барвистий, гумористичний та досить оригінально поставлений (хоч і подібні теми у поезії нераз стрічаються). Вірш цей належить до першого періоду творчості Гулака-Артемовського, коли його поезії були цінніші; бунтарське закінчення побільшує число протикріпацьких та протипанських відзивів цього поета та доказів його молодечих революційних настроїв.

Інтересні теж пояснення Срезневського. Про його близьке відношення до Євграфа Філомафітського не находимо в біографіях Срезневського ні згадки: це невідомий досі факт із біографії видатного славіста.

Про Гулака-Артемовського довідуємося, що Срезневський був знайомий з ним вже від третього чи четвертого року життя (десь від 1815 р.); тим уточнюється здогад проф. І. Айзенштока: «З Гулаком-Артемовським Срезневський був знайомий, мабуть ще із студентських часів». ¹⁷⁾

Срезневський нарікає на характер Гулака-Артемовського та пояснює недостатнє зацікавлення Гулака власною творчістю, тим характером. Але взагалі оба професори жили в добрім взаємодношенні.

Корній Заклинський (Прага)

¹⁶⁾ Редактором Украинского Вестника був саме Євграф Філомафітський. Примітка Срезневського про характер Артемовського подібна до цієї характеристики, написаної Філомафітським: «характер его до сих пор остался тотже», замість того, щоб Срезневський був висловив свою думку ясніше.

¹⁷⁾ Петро Гулак-Артемовський, *Твори*. Редакція, вступна стаття та примітки І. Айзенштока, Держвид. Харків 1927, 344.